

Mladá veda

Young Science

**Analýza technológií realizovania
povrchových úprav bazénov**

**Urban Exploration – URBEX
ako nówum pre cestovný ruch**

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 1, ročník 7., vydané v júli 2019

ISSN 1339-3189

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Kostol svätého Ladislava, Spišský Štvrtok. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišin, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra verejnej ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

REDAKCIA

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

Mgr. Martin Hajduk (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

HODNOTENIE OBLÚBENOSTI VYBRANÝCH BROWNFIELDOV V KOŠICIACH V KONTEXTE KULTÚRNEHO TURIZMU

EVALUATION OF SELECTED BROWNFIELDS IN KOŠICE IN CULTURAL TOURISM
CONTEXT

Jana Mitříková, Lenka Kovalová ¹

Jana Mitříková pôsobí ako odborná asistentka na Katedre turizmu a hotelového manažmentu na Fakulte manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove. Vo svojej vedecko-výskumnej činnosti sa zaoberá problematikou humánnej geografie, problematikou geografie cestovného ruchu, analýzou predpokladov jeho rozvoja a geografiou maloobchodu, vrátane trávenia voľného času v nákupných centrách.

Jana Mitříková acts as an assistant lecturer at the Department of Tourism and Hotel Management, Faculty of Management, University of Prešov in Prešov. In her scientific and research activities she deals with human geography, geography of tourism, analyzing the conditions of her development and geography of retail, including spending leisure time in shopping centers.

Abstract

The main objective of this article was to evaluate the use of selected objects based on a questionnaire survey conducted during the summer of 2018 in Košice, namely Kunsthalle, Kulturpark and Tabačka.

Key words: Košice, Kunsthalle, Kulturpark, Tabačka

Abstrakt

Hlavným cieľom tohto článku bolo na základe dotazníkového prieskumu realizovaného počas leta v roku 2018 zhodnotiť využitie vybraných objektov brownfields v Košiciach, a to Kunsthalle/Hala umenia, Kasárne/Kulturpark a Tabačka Kulturfabrik v kontexte kultúrneho turizmu.

Kľúčové slová: Košice, Kunsthalle/Hala umenia, Kasárne/Kulturpark a Tabačka Kulturfabrik

¹ Adresa pracoviska: RNDr. Jana Mitříková, PhD., Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Fakulta manažmentu, Prešovská univerzita v Prešove, Konštantínova 16, 080 01 Prešov
E-mail: jana.mitrikova@unipo.sk

Úvod

V posledných rokoch sa problematika brownfields dostala do povedomia aj na Slovensku. Čoraz častejšie sa spomína prerobenie starých a nevyužívaných objektov fabrík alebo iných závodov, teda ich revitalizácia na nové obytné, administratívne a iné objekty.

Problematika brownfieldov je veľmi širokospektrálna téma. Rieši hlavne lokality a územia, ktoré v minulosti mali svoj pôvodný funkčný charakter, ale po skončení svojej činnosti zostali bez akejkoľvek aktivity a stratili svoju pôvodnú funkciu. Sú opustené, zväčša s narušenou štruktúrou (Dvořáková-Líšková a kol. 2016b).

Definícia pojmu brownfields

Napriek tomu, že brownfields sa začali objavovať už v 70. rokoch 20. storočia k presnému vymedzeniu pojmu došlo až neskôr. Interpretácia tohto termínu ešte stále nie je jednoznačná, keďže každý autor ho vysvetľuje inak. Slovo brownfield pochádza z anglického jazyka a po preložení do slovenského jazyka znamená hnedé pole. Dodnes sa v každej krajine prekladá inak a „slovenský právny poriadok nepozná právnu definíciu pojmu brownfield“ (Butašová 2007, s. 142). Termín „brownfields“, resp. „brownfield sites“, bol prevzatý z anglického jazyka a predstavuje staré, nevyužívané alebo ekonomicky nedostatočne efektívne využívané priemyselné a logistické zóny, komerčné alebo obytné objekty (Kadeřábková a kol. 2009).

„Brownfields sú pozemky a budovy v urbanizovanom území, ktoré stratili svoje pôvodné využitie alebo sú len málo využité. Často majú – alebo sa predpokladá, že majú – ekologické poškodenie a zdevastované výrobné a iné budovy. Majú nielen negatívne ekonomické účinky, ale tiež neblahý fyzický vplyv na svoje širšie okolie“ (Jackson a kol. 2005, s. 5). Brownfieldy nemusia byť vždy len nejakým starým oceliarskym závozom, bývalým výrobným alebo chemickým závozom ako si to my obvykle myslíme. Môžu to byť aj budovy, ktoré sú už dlhšie opustené, obchody zívajúce prázdnotou, staré čistiarne, opustené čerpace stanice, alebo budovy bývalých autosalónov (Kichline a kol. 2017).

Pojem brownfield je nehnuteľnosť (územie, pozemok, objekt, areál), ktorá je nevyužívaná, zanedbaná a môže byť aj kontaminovaná. Vznikla ako pozostatok priemyselnej, banskej, vojenskej alebo inej činnosti. Brownfield nemožno vhodne a efektívne využívať bez toho, aby prebehol proces jeho regenerácie (CzechInvest 2018). Brownfields tiež môžeme označiť ako spustené alebo nedostatočne využívané priemyselné a obchodné majetky, ktorých rozvoj alebo aj ich obnova je komplikovaná skutočnými alebo predpokladanými znečisteniami životného prostredia (Public Law 107-118, 2002). „Pojem brownfields je vnímaný v mestách a urbanizovaných územiach vo vyspelých krajinách od konca sedemdesiatych rokov, a vo svojej širšej súvislosti je spájaný s princípmi kompaktného mesta a udržateľného rozvoja“ (Šilhánková a kol. 2006, s. 16).

Revitalizácia brownfieldov

Pri nevyužívaní brownfieldov, nielen že sa znižuje hodnota daného pozemku, znižuje sa aj hodnota susedných pozemkov a hrozí tam kontaminácia. Technická a dopravná infraštruktúra nie je dostatočne využívaná, a preto potencionálni investori radšej uprednostnia zelené lúky ako pozemok brownfield (Kysel'ová 2010).

Medzi hlavné bariéry, ktoré bránia pôvodnému využívaniu brownfieldov môžeme podľa Kadeřábkovéj a kol. (2009) zaradiť: existenciu nákladových medzier pri zainvestovaní pozemkov medzi brownfields a greenfields, vysoký stupeň súťaživosti uchádzačov o priame investície, technologické zmeny a v poslednom rade aj sprísnenie hygienických a environmentálnych noriem, čo znamená značné obmedzenia v lokalizácii určitých technológií.

Revitalizácia brownfieldov prispieva k udržaniu mestského rozvoja. Mestá sa tak môžu stať oveľa lákavejšími pre cudzincov, môžu sa tu usadiť a nájsť si prácu. Taktiež môže prispieť k rozvoju tzv. krátkych mestských okruhov, čo by prispelo k zníženiu objemu dopravy. Čím lepšie využívame dostupné zariadenia, tým nižšie budú finančné výdaje našej komunity (Kälberer 2005). „Úspešná regenerácia industriálneho dedičstva musí mať na zreteli trvalo udržateľný rozvoj a nemôže ignorovať ekonomické hľadisko a vhodné spoločenské využitie (Vodrážka a Bartošová 2010).

Je renovácia brownfields výhodná pre investorov? Keď si porovnáme vidiecke lokality s brownfields v mestách, tak tie v mestských oblastiach majú typické výhody a šance, ale aj pár nevýhod a rizík. Podľa Kälberera (2005) ide o tieto výhody a nevýhody:

Typické výhody brownfieldov:

- lepšie vlastnosti umiestnenia – centralizácia, verejná doprava, mestské prostredie, bližšie umiestnené k obchodným partnerom,
- zvyšujúca sa cena alebo hodnota majetku najmä v regiónoch, kde klesá populácia,
- nižšie náklady na výstavbu vďaka dobre dostupnej infraštruktúre, a taktiež menej rozdelené náklady z dôvodu využitia verejnej infraštruktúry,
- úspory na ekologických kompenzačných opatreniach,
- finančné stimuly a podporné programy,
- marketingové výhody a dlhší životný cyklus budov s osobitným štýlom,
- možnosť propagácie dočasného využitia.

Typické nevýhody a riziká brownfieldov:

- vyššie náklady a oneskorenia kvôli neúčinnnej organizácii a nedostatočnej spolupráce medzi zúčastnenými krajinami,
- riziko kontaminácie a jej ovládania,
- nákladné a obmedzujúce predpisy, napr. ochrana pamiatok existujúcich budov,
- marketingové problémy, ktoré sú spojené s imidžom brownfields (Kälberer 2005).

Udržateľnosť regenerovaných brownfieldoch by malo byť založená na troch pilieroch: ekonomickom, sociálnom a environmentálnom. Je veľmi náročné dať všetky tri spolu do rovnováhy. Malo by ísť o odstránenie starých záťaží, ekonomické fungovanie bez ďalších potrebných finančných príspevkov a o vytvorenie tolerantného sociálneho prostredia bez nejakých sociálnych konfliktov, keďže brownfieldy sú väčšinou obývané slabšími sociálnymi vrstvami (Vaishar a kol. 2012).

Charakteristika pojmu kultúrny turizmus

„Kultúrny turizmus je oblasťou, ktorá má potenciál premieňať kultúrne aktivity na ekonomický potenciál, je dôležitou súčasťou pre kreatívny priemysel, má dostatok merateľných ukazovateľov, prispieva k tvorbe pracovných miest, je to viaczorťná problematika a kultúra vyniká pri turizme vďaka absencii rečovej bariéry (vizuálne umenie, tanečné umenie, hudobné umenie)“ (Komárová 2014, s. 14). Kultúrny turizmus sa zameriava na poznávanie histórie, kultúry, umenia, tradícií a zvykov, a existencia kultúrneho dedičstva je jeho základným predpokladom rozvoja (Gregorová a kol. 2015).

„Kultúrny turizmus je podmožina turizmu zameraného na krajinu alebo kultúrny región, konkrétnejšie obsahuje aj životný štýl ľudí v geografických oblastiach, históriu ľudí, umenie, architektúru, náboženstvo a ďalšie prvky, ktoré pomohli formovať spôsob života“ (Šambronská 2017, s. 18). Podľa Matlovičovej a kol. (2015, s. 135) „pojem kultúrny turizmus zahŕňa všetky cesty, ktorých hlavným motívom je návšteva miest a objektov s historickou, umeleckoú a kultúrnou hodnotou a účasť na podujatiach kultúrneho charakteru. Základom rozvoja tejto formy turizmu sú materiálne a nemateriálne kultúrne hodnoty.“ Medzi hlavné oblasti rozvoja kultúrneho turizmu môžeme zaradiť mestá. Niekedy táto forma turizmu býva pomenovaná aj ako mestský turizmus, keďže objavovanie kultúry prebieha najčastejšie pomocou návštev galérií, múzeí a iných kultúrnych organizácií a podujatí (Matlovičová a kol. 2015). Podľa Kmeca (2016b) sa na Slovensku kultúrny a mestský cestovný ruch nevyužíva do takej miery ako by sa dalo vďaka vhodným predpokladom, ktoré na našom území máme.

Vybrané košické brownfieldy

V tejto časti si bližšie predstavíme nami vybrané objekty brownfields, v ktorých sme realizovali dotazníkový prieskum, a to Kunsthalle/Hala umenia, Kasárne Kulturpark a Tabačku Kulturfabrik. Každý objekt si samostatne charakterizujeme a priblížime si jeho históriu, priebeh rekonštrukcie a aktuálne využitie. Objekty, ktoré sme si vybrali boli zrekonštruované počas projektu EHMK 2013 – Európskeho hlavného mesta kultúry, okrem Tabačky Kulturfabrik, kde sa so zmenami odštartovalo až v roku 2014.

Kunsthalle/Hala umenia

Košickú starú krytú plaváreň môžeme považovať za jednu z architektonicky najhodnotnejších budov na území Košíc, ktoré boli vybudované na prelome 50. a 60. rokov minulého storočia. Architektom tejto budovy bol Ladislav Greč. Okrem bazénu s dĺžkou 25 metrov tu boli aj parné kúpele so suchou a vlhkou parou, menšie bazény a vaňové kúpele, takzvané „očistné kúpele“. Tento krytý bazén bol na Slovensku postavený ako štvrtý v poradí a v celom Československu v tom období bol považovaný za architektonicky najkrajší. Koncom 70-tych rokov sa plaváreň prestala používať, bola zatvorená z dôvodu zlého technického stavu, keďže po zrušení Mlynskeho náhonu, kvôli výstavbe štvorprúdovej komunikácie došlo k poklesu spodnej vody, čo narušilo statiku nielen budovy starej krytej plavárne, ale aj okolitých budov (www.k13.sk; www.kosice2013.sk).

Budova odvtedy chátrala a až v rokoch 2012-2013 v rámci projektu EHMK2013 prešla najväčšou rekonštrukciou a bola pomenovaná ako Kunsthalle/Hala umenia. Stala sa tak prvou halou umenia na Slovensku. Po rekonštrukcii budova vzhľadom pripomína jej pôvodný

stav, čiže šesťdesiate roky minulého storočia. Ako sa o tejto budove vyjadril bývalý primátor Košíc Richard Raši v roku 2012 je to jeden zo symbolov starých Košíc. Má jedinečnú architektúru a výbornú polohu v úplnom centre mesta v obkolesení Mestského parku. So slávnou minulosťou ju bude spájať stále jedinečná architektúra, s budúcnosťou zas moderný spôsob využitia (Čižmárik 2012).

Budova bola v zlom stave a bol do nej zakázaný vstup. Roky chátrala a až v rokoch 2012-2013 v rámci projektu EHMK2013 prešla najväčšou rekonštrukciou a bola pomenovaná ako Kunsthalle/Hala umenia. Stala sa tak prvou halou umenia na Slovensku. Po rekonštrukcii budova vzhľadom pripomína jej pôvodný stav, čiže šesťdesiate roky minulého storočia. Z nefunkčnej starej krytej plavárne na Rumanovej ulici v Košiciach po rekonštrukcii vznikol polyfunkčný objekt určený súčasnému umeniu. Kunsthalle/Hala umenia bola slávnostne otvorená 3. júla 2013. S týmto slávnostným otvorením bolo spojené aj odhalenie sochy Gyula Kosice, jednej z osobností EHMK, rodeného Košičana, ktorý emigroval do Argentíny a je tam významným výtvarníkom (www.k13.sk).

Dnes slúži na prezentáciu vizuálneho umenia domácich a zahraničných umelcov. Konajú sa tu známe podujatia ako filmový festival Art Film Fest, medzinárodný umelecký projekt súčasnej formy umenia Biela noc, rôzne koncerty napr. kapela Nocadeň tu oslávila svoje dvadsiate výročie a zahrala tu aj Štátna filharmónia Košice na tému Filmová hudba, výstavy napr. unikátna zážitková výstava Na ceste k slovenskej štátnosti alebo výstava Slovenského a českého výtvarného umenia 20. storočia, ďalej tanečné súťaže napr. choreografická súťaž SHOW CUP alebo tanečný festival World Dance Day, ktorý sa organizuje pri príležitosti Medzinárodného dňa tanca a mnohé ďalšie.

Kasárne/Kulturpark

Ako sa môžeme dozvedieť na oficiálnych stránkach Kasární/Kulturparku www.k13.sk a www.kosice2013.sk Kasárne/Kulturpark môžeme označiť za najväčší investičný projekt Košíc v rámci EHMK v hodnote 24 miliónov eur. Ide o bývalé kasárne kapitána Jaroša, resp. komplex budov, ktoré boli postavené koncom 19. storočia. Celý areál mal rozlohu troch hektárov. Konkrétne objekty na Kukučínovej ulici boli postavené po Rakúsko-uhorskom vyrovnaní ako jedno z viacerých vojenských zariadení v Košiciach. Slúžili ako vojenské sklady, no nachádzala sa tu aj pekáreň a vodáreň.

V roku 2008 tu dnešný Kulturpark začal svoju činnosť s projektom Košice Interface 2013. Šlo o pilotnú fázu a mesto tým neskôr získalo titul EHMK. Rekonštrukcia objektov sa začala v roku 2012, ktorej cieľom bolo prispôbiť budovy pre potreby kultúrneho centra a vytvoriť novú urbánnu plochu. Po rekonštrukcii sa tieto objekty zmenili na nové košické centrum kultúry. Stalo sa centrom nielen kultúrnych, spoločenských a umeleckých aktivít, ale taktiež aj miestom pre oddych obyvateľov. Z pôvodných vojenských kasární ostali tri budovy a k nim pribudlo ďalších osem nových pavilónov. Architektom bol Irakli Eristavi, ktorý po rekonštrukcii všetky budovy pomenoval vojenskou medzinárodnou terminológiou, a tak nám tieto názvy môžu aj v dnešnej dobe pripomínať minulé využitie areálu. Tri hlavné budovy sa nazývajú Alfa, Bravo a Charlie. V areáli Kulturparku sa nachádza aj navigačný bod Zulu, z ktorého je vidieť všetky objekty podľa názvov. Jedna budova bola zbúraná investorom a namiesto nej bol postavený bytový dom so 70 bytmi, obchodmi, službami v prízemí a s vyše

100 parkovacími miestami. Ide o súkromnú rezidenciu, ktorá je nezávislým projektom od samotného Kulturparku, ale odstránením oplotenia areálu sa tak stala súčasťou veľkého otvoreného priestoru. V zrekonštruovanom areáli sa nachádzajú ateliéry, dielne, učebne, štúdiá, ale aj jedno veľké podzemné parkovisko. Dve multifunkčné haly, ktoré slúžia na koncerty, divadelné predstavenia, prednášky a konferencie, ale taktiež aj dve o trochu menšie multifunkčné tanečné sály a priestory so zvukovým a video štúdiom sa nachádzajú v hlavnej budove nazvanej Alfa. Moderná galéria tu tvorí svoju samostatnú časť. Nachádza sa tu aj knižnica pre deti a mládež, zábavné technické centrum - kreatívna fabrika SteelPark a kaviareň Papa. Zo starého armádneho priestoru tak vznikla nová mestská štvrť plná života. Kulturpark je vďaka vydarenej rekonštrukcii držiteľom Ceny za architektúru (CE.ZA.AR), ktorá je jedným z najvýznamnejších slovenských architektonických ocenení.

Dnes sú Kasárne/Kulturpark jedným z najvýznamnejších centier kultúry v Košiciach. Konajú sa tu známe festivaly ako Biela noc, Leto v parku, Polievkový festival, filmový festival Art Film Fest, či filmový festival EKOTOPFILM a festival francúzskych filmov. Koncerty slovenských a zahraničných skupín napr. Gladiator, Chinaski, Nocadeň, country skupina BLIZZARD a ďalšie. Každý rok v novembri sa tu organizuje módna prehliadka Košice Fashion Week. Módna značka VYVA (skratka Výmenníka Važecká) vznikla v rámci komunitno-umeleckého projektu a predstavuje v Kulturparku svoje nové modely na módnych prehliadkach. Z divadelnej tvorby sa tu koná Festival divadiel strednej Európy. Divadlo KOD, ktoré pôsobí vo výmenníku Brigádnicka v Kulturparku v priestoroch Kulturparku uvádza svoje predstavenia. V budove Bravo sa konajú výstavy fotografií napr. Varšava zo vzduchu od poľského kameramana a fotografa Macieja Margasa, Realita východu Ukrajiny na fotografiách od vojnového fotografa Victora Breinera, Nový nacionalizmus v srdci Európy očami Tomáša Rafu a iné. Medzinárodná výstava súčasného mediálneho umenia No Power No Art, interaktívna výstava pre deti s názvom Až naprší a uschne alebo výstava s názvom MAREK KVETAN: Rozprávač hovorí, zatiaľ čo v diaľke návštevníci pozorujú horu bola so svetelno-zvukovými objektmi vystavená v rámci festivalu SOUND CITY DAYS Košice 2018. Európsky dom poézie Košice v spolupráci s K13 organizuje festival New Poetry Forms ako laboratórium experimentov s poéziou a organizoval sa aj mesiac autorského čítania. V pavilóne Papa sa konala vedomostná súťaž, Papa kvíz, ktorý sa zameriaval na kultúrno-umelecké témy. V Kasárňach/Kulturpark sa konajú aj prednášky a konferencie na rôzne témy. V rámci košického festivalu mediálneho umenia, technológií a digitálnej kultúry Art & Tech Days v novembri 2018 sa konala Art & Tech Conference, ktorej témou bola revolúcia umelej inteligencie, či nahradia jedného dňa počítače ľudskú činnosť. Z tanečného umenia sa v Kasárňach/Kulturparku každoročne organizuje festival World Dance Day, festival súčasného tanca New Dance Days. Svoje si tu nájdu aj milovníci breakdance počas Local orient festu.

Tabačka Kulturfabrik

Uhorská kráľovská tabaková továreň v Košiciach bola založená v roku 1851 a fungovala až do roku 1951. V areáli bolo spolu deväť budov, nachádzala sa tu aj stolárska a zámočnícka dielňa, sklady tabaku a tabakových výrobkov, administratívne priestory, rezačky tabaku, zariadenie pre zavinovanie cigár, baliareň, expedícia a sušiarne. Táto košická tabaková továreň nevyrábala cigarety, ale cigary a fajkový tabak. Nasledujúce dva roky po uzatvorení

tabakovej továrne areál prešiel rekonštrukciou pre potreby Odborného učilišťa Aurela Stodolu, ktoré tu sídlilo v rokoch 1953-2007 (www.tabacka.sk).

Príbeh dnešnej Tabačky sa začal písať v roku 2009, kedy starým opusteným priestorom Peter Radkoff so svojím tímom svojpomocne začal s obnovou starej Tabačky, a v jednej budove spravil alternatívny kultúrny priestor, dnes je to Fabricafe. V roku 2012 poslanci Košického samosprávneho kraja schválili OZ Bona Fide dlhodobý nájom za účelom zriadenia kultúrneho centra s kreatívnym hub-om. Tabačka Kulturfabrik bola otvorená pre verejnosť v máji 2015. Stala sa unikátnym kultúrnym centrom a otvorenou zónou pre umenie, kreativitu a spoluprácu v Košiciach. Je to taktiež aj jediné neštátne kultúrne centrum svojho druhu pôsobiace na východnom Slovensku (www.tabacka.sk). Konajú sa tu výstavné a rezidenčné aktivity a rôzne divadelné, tanečné, hudobné či multimediálne produkcie. Súčasťou je aj divadelná a kino sála, výstavné, diskusné a koncertné priestory, hudobné vydavateľstvo, kaviareň a bistro Tabačka, ktoré poskytuje kompletný reštauračný servis a zabezpečuje aj catering pre podujatia, ktoré sa organizujú v Tabačke (www.tabacka.sk). Pravidelne sa organizuje Language Café, kde si môžete vychutnať obľúbenú kávu, pivo alebo iný nápoj pri rozhovore v obľúbenom cudzom jazyku, vedecká kaviareň, Tabquiz, filmový festival Art Film Fest a počas neho známe televízne programy ako napríklad Sedem s.r.o. alebo Inkognito, festival outdoorových filmov, letné kino na dvore Noc divadiel, ďalej diskusie, konferencie a prednášky na rôzne témy napr. informatívna diskusia o eurovoľbách 2019 alebo diskusia na tému Čo do pekla je KE-13 kultúra dnes?, LiKE festival súčasnej literatúry v Košiciach, festival súčasného tanca Move Fest, ktoré prináša spojenie tanca a nových médií, tančiareň Lindy Hop – swingoví nadšenci a iné tanečné kurzy a tanečno – pohybové workshopy. V sídli tu divadlo NA PERÓNE hrá svoje predstavenia, umelecké výstavy, trhy miestnych farmárov, koncerty Chiki Lili Tu-a, Astronautalis, Pil C & Calin a ďalšie iné.

Vyhodnotenie dotazníkového prieskumu

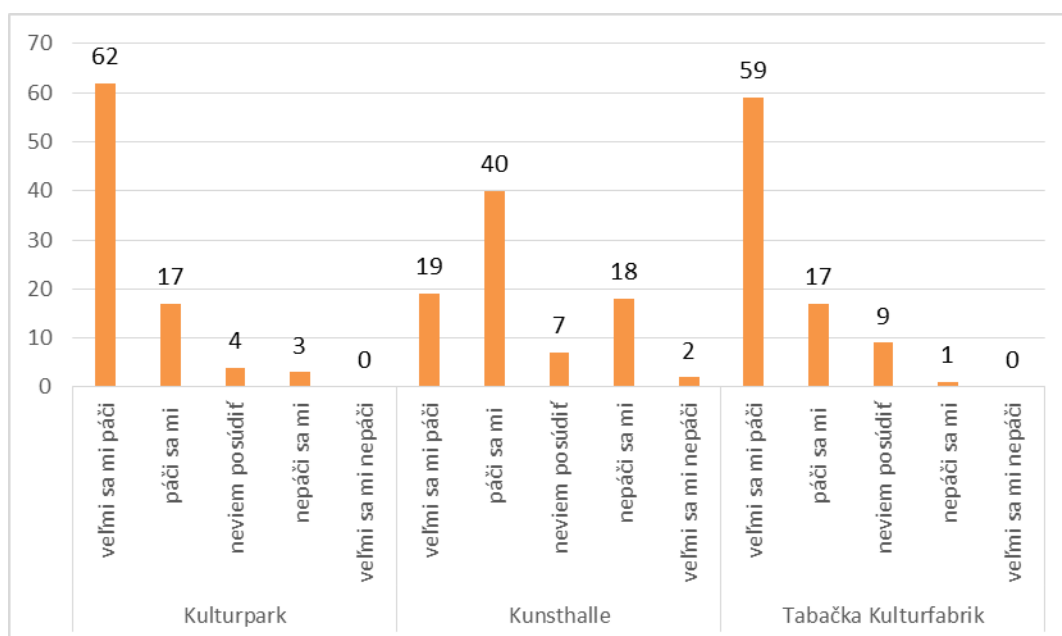
V otázke, ktoré brownfieldy respondenti poznajú alebo o nich aspoň počuli, mali na výber z troch konkrétnych možností: Kulturpark na Kukučínovej ulici, Kunsthalle na Rumanovej ulici, Tabačka Kulturfabrik na Gorkého ulici a posledná štvrtá možnosť bola „iné“, kde respondenti sami mohli napísať, ktoré iné objekty brownfields v Košiciach poznajú. Najviac respondentov až 82 (95%) z celkového počtu 86 respondentov vie o košickom Kulturparku na Kukučínovej ulici, 4 respondenti (5%) nevedia o ňom nič. 79 respondentov (92%) pozná alebo má nejaké informácie o Kunsthalle na Rumanovej ulici, zatiaľ čo zvyšní 7 respondenti (8%) nevedia o Kunsthalle. 77 respondentov (90%) odpovedalo, že pozná alebo počuli už niečo o Tabačke na Gorkého ulici, a 9 respondenti (10%) o nej nič nepočuli a ani ju nepoznajú. 31 respondentov (36%) ďalej uviedlo, že pozná aj iné brownfields na území mesta Košice ako napr. výmenníky na košických sídliskách, Cassovar, kasárne na Bačíkovej a Moyzesovej ulici a Baňu Bankov.

OTÁZKA: Ako hodnotíte ich využitie po rekonštrukcii?

a) z hľadiska funkcie

Na otázku ako hodnotia využitie brownfielddov po rekonštrukcii z hľadiska funkcie o Kulturparku sa respondenti vyjadrili nasledovne: 62 respondentom (72%) sa jeho funkcia veľmi páči, 17 respondentom (20%) sa páči, 4 respondenti (5%) nevedia posúdiť, 3 respondentom (3%) sa Kulturpark nepáči. Žiadny z opýtaných neodpovedal, že sa mu veľmi nepáči. Iba 19 respondentov (22%) odpovedalo, že sa im Kunsthalle po rekonštrukcii z hľadiska funkcie veľmi páči. 40 respondentov (47%) odpovedalo, že sa im páči, 7 respondenti (8%) to nevedia posúdiť. Z hľadiska funkcie sa Kunsthalle nepáči 18 respondentom (21%) a 2 respondenti (2%) odpovedali, že sa im veľmi nepáči.

Tabačka Kulturfabrik sa po rekonštrukcii z hľadiska funkcie veľmi páči 59 respondentom (69%), 17 respondentom (20%) sa páči, 9 respondenti (10%) to nevedia posúdiť, 1 respondentovi (1%) sa nepáči a žiadnemu z opýtaných sa to veľmi nepáči.

Graf 1 - Graf hodnotenia využitia brownfielddov po rekonštrukcii z hľadiska funkcie

Zdroj: vlastné spracovanie

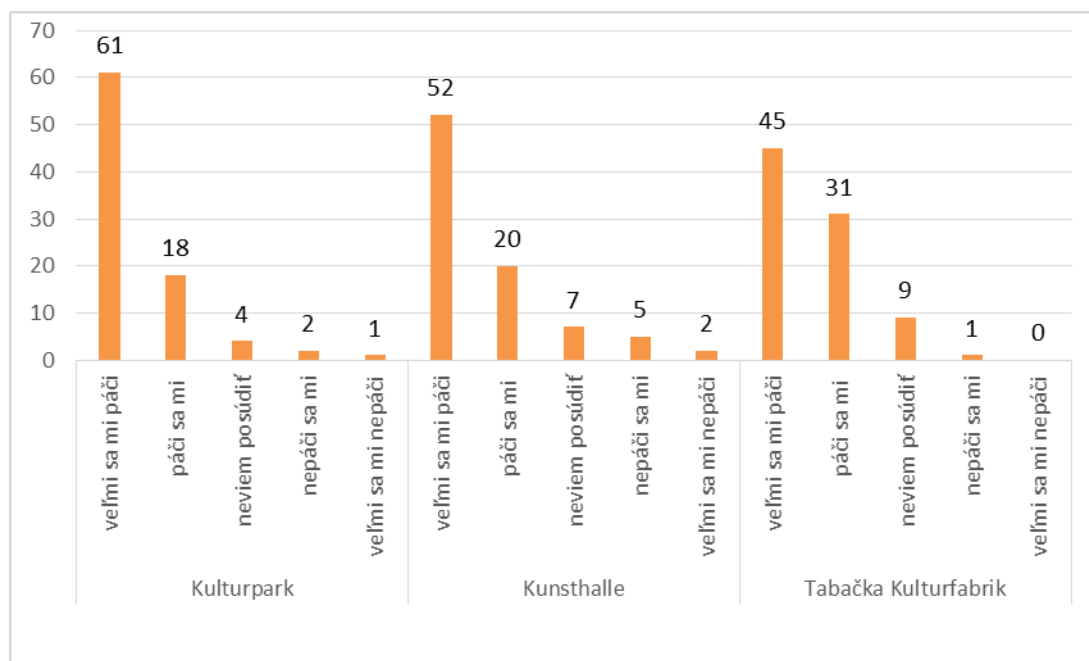
Zo všetkých troch objektov brownfields sa respondentom z hľadiska funkcie po rekonštrukcii najviac páči Kulturpark, ďalej Tabačka Kulturfabrik a Kunsthalle. Môže to byť aj tým, že prvé dva sú ľuďom bližšie, resp. viac otvorené. Môžu ich navštíviť kedykoľvek sa im zachce, keďže sa tam nachádzajú Bistro Tabačka a Kaviareň Papa.

b) z estetického hľadiska

Na otázku hodnotenia využitia brownfielddov po rekonštrukcii z estetického hľadiska sa o Kulturparku respondenti vyjadrili nasledovne: 61 respondentom (71%) sa jeho funkcia veľmi páči, 18 respondentom (21%) sa páči, 4 respondenti (5%) nevedia posúdiť, 2 respondentom (2%) sa Kulturpark nepáči a 1 respondentovi (1%) sa

veľmi nepáči. Až 52 respondentov (60%) odpovedalo, že sa im Kunsthalle po rekonštrukcii z estetického hľadiska veľmi páči. 20 respondentov (23%) odpovedalo, že sa im páči, 7 respondenti (8%) to nevedia posúdiť. Z hľadiska funkcie sa Kunsthalle nepáči 5 respondentom (6%) a 2 respondenti (2%) odpovedali, že sa im veľmi nepáči.

Tabačka Kulturfabrik sa po rekonštrukcii z estetického hľadiska veľmi páči 45 respondentom (52%), 31 respondentom (36%) sa páči, 9 respondenti (10%) to nevedia posúdiť, 1 respondentovi (1%) sa nepáči a žiadnemu z opýtaných sa to veľmi nepáči.

Graf 2 Graf hodnotenia využitia brownfieldov po rekonštrukcii z estetického hľadiska

Zdroj: vlastné spracovanie

Najviac respondentov odpovedalo, že sa im po rekonštrukcii z estetického hľadiska najviac páči Kulturpark, ďalej Kunsthalle, a tak Tabačka Kulturfabrik. Kulturpark a Kunsthalle po rekonštrukcii vytvorili krásne moderné priestory, ktoré ľudia môžu navštevovať a zmizli staré škaredé budovy, ktoré sa pomaly za tie roky stali „hanbou Košíc“. Tabačka zmenila hlavne svoj interiér, budova zvonku z ulice nebola zrekonštruovaná.

OTÁZKA: Viete, aké podujatia sa tu pravidelne konajú?

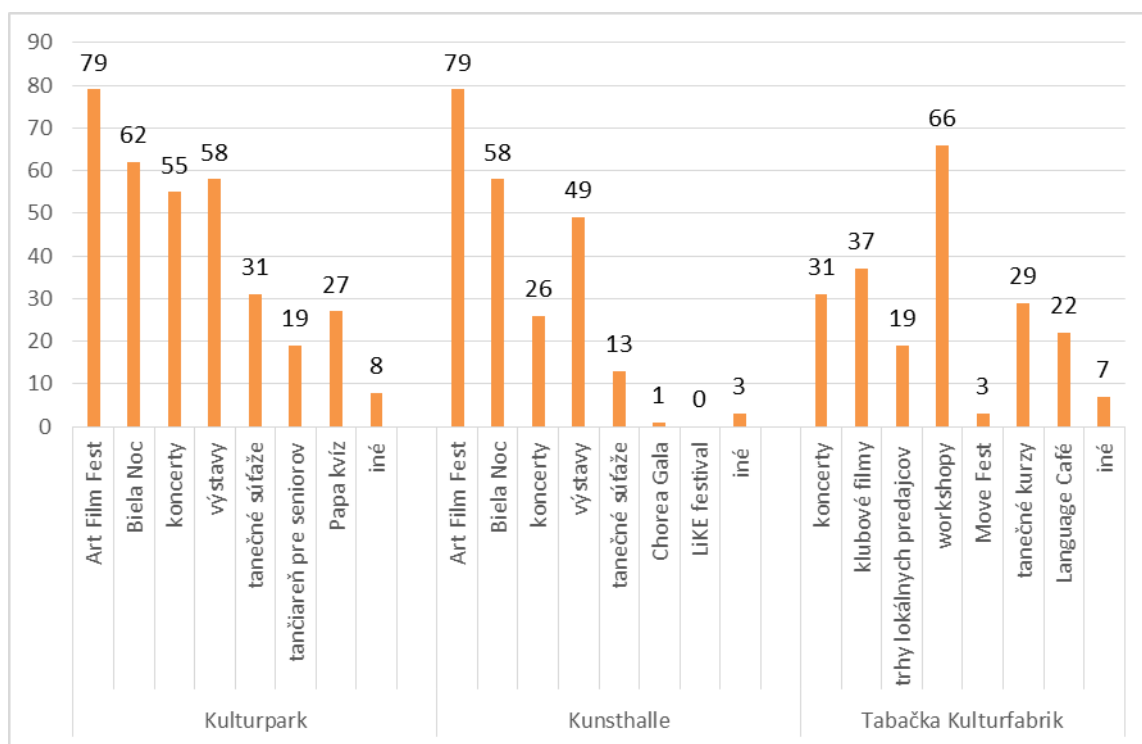
V tejto otázke sme sa každému brownfieldu venovali samostatne. Respondenti mali na výber podujatia, ktoré sa tu konajú a v poslednej možnosti „iné“ mohli napísať podujatie, o ktorom vedia, že sa organizuje, ale nebolo na výber. Počet odpovedí v tejto otázke nebol obmedzený.

V Kulturparku na Kukučínovej ulici najviac respondentov vie o filmovom festivale Art Film Fest, ktorý označilo až 79 respondentov (92%). Na druhom mieste sa umiestnila Biela Noc so 62 respondentmi (72%). Výstavy označilo 58 respondentov (67%), koncerty 55 respondentov (64%), tanečné súťaže 31 respondentov (36%), Papa kvíz 27 respondentov (31%), tančiareň pre seniorov 19 respondentov (22%) a možnosť iné označilo 8 respondentov

(9%), kde uviedli Polievkový festival, výstavu old school áut (veterán klub Cassovia retro), Tattoo show, Ekotopfilm, workshopy, tréningy, Fashion Lab a módné prehliadky.

V Kunsthalle na Rumanovej ulici najviac respondentov pozná filmový festival Art Film Fest 79 respondentov (92%), po ňom nasleduje Biela Noc, ktorú označilo 58 respondentov (67%). Výstavy označilo 49 respondentov (57%), koncerty 26 respondentov (30%), tanečné súťaže 13 respondentov (15%), Chorea Galu 1 respondent (1%) a LiKE festival neoznačil žiadny z respondentov (0%). Možnosť iné označili 3 respondenti (3%) a uviedli tieto podujatia: animovaný film, módné prehliadky a súkromné eventy.

Tabačke Kulturfabrik na Gorkého ulici najviac respondentov vie o workshopoch, ktoré sa v nej konajú, a to spolu 66 respondentov (77%). 37 respondentov (43%) označilo, že vie o klubových filmoch a 31 respondentov (36%) o koncertoch, ktoré sa v Tabačke organizujú. Tanečné kurzy pozná alebo sa na nich zúčastnilo 29 respondentov (34%), Language Café pozná 22 respondentov (26%), trhy lokálnych predajcov pozná 19 respondentov (22%) a Move Fest poznajú 3 respondenti (3%). Možnosť iné označilo 7 respondentov (8%), ktorí uviedli Art Film Fest, živú knižnicu, Kizombu, Music Lab, Divadlo na Peróne, ZevlTrevl a Punktík.

Graf 3 Graf podujatí, ktoré sa v objektoch konajú
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Medzi najviac poznané a prezentované podujatia v objektoch brownfields po vyhodnotení dotazníkového prieskumu môžeme zaradiť podujatie filmového festivalu Art Film Fest a medzinárodný umelecký projekt Bielu Noc v Kulturparku a Kunsthalle, a taktiež výstavy, ktoré sa pravidelne organizujú v oboch objektoch. V Tabačke Kulturfabrik sú respondentom najviac známe workshopy, klubové filmy a koncerty.

OTÁZKA: Na ktorých podujatiach ste sa Vy zúčastnili aspoň raz?

V tejto otázke sme sa každému brownfieldu venovali samostatne. Respondenti mali označiť podujatia, na ktorých sa zúčastnili. Medzi možnosťami mali na výber aj možnosť „žiadne“, ak sa nezúčastnili na nijakom podujatí a možnosť „iné“, ak sa zúčastnili na podujatí, ale my sme ho v dotazníku nespomenuli. Počet odpovedí v tejto otázke nebol obmedzený.

V Kulturparku na Kukučínovej ulici sa najviac respondentov zúčastnilo na Art Film Feste, ktorý označilo 70 respondentov (81%). Ďalej medzi najviac navštevované patria výstavy, ktoré označilo 48 respondentov (56%) a koncerty so 46 respondentmi (53%). Na Bielej Noci v Kulturparku sa zúčastnilo 39 respondentov (45%), na Papa kvíze 15 respondentov (17%) a na tanečných súťažiach 9 respondentov (10%). Možnosť iné označilo 8 respondentov (9%), kde uviedli Polievkový festival, výstavu old school áut (veterán klub Cassovia retro), Tattoo show, Ekotopfilm, workshopy, tréningy, Fashion Lab a módne prehliadky. Možnosť žiadne označilo 13 respondentov (15%), to sú tí respondenti, ktorí sa nezúčastnili ani na jednom podaní organizovanom v priestoroch Kulturparku.

V Kunsthalle na Rumanovej ulici sa najviac 68 respondentov (79%) zúčastnilo na Art Film Feste, 50 respondentov (58%) sa zúčastnilo na Bielej Noci, 35 respondentov (41%) sa zúčastnilo výstav, 19 respondentov (22%) sa zúčastnilo koncertov a na tanečných súťažiach sa zúčastnili 3 respondenti (3%). Na podujatí Chorea Gala a LiKE festival sa nezúčastnil žiadny z respondentov. Možnosť žiadne označilo 28 respondentov (33%) a možnosť iné označili 3 respondenti (3%) a uviedli tieto podujatia: animovaný film, módne prehliadky a súkromné eventy.

V Tabačke Kulturfabrik na Gorkého ulici sa najviac respondentov zúčastnilo workshopoch, ktoré sa v nej konajú, a to spolu 42 respondentov (49%). 31 respondentov (36%) označilo, že sa zúčastnilo na premietaní klubových filmov a 27 respondentov (31%) sa zúčastnilo na koncertoch, ktoré sa v Tabačke organizujú. Na trhoch lokálnych predajcov bolo sa pozrieť a si nakúpiť 14 respondentov (16%) a na Language Café sa zúčastnilo 11 respondentov (13%). Na tanečných trhoch sa zúčastnili 8 respondenti (9%) a na Move Feste 1 respondent (1%). Na žiadnom podujatí, ktoré sa v Tabačke organizuje sa nezúčastnilo 22 respondentov (26%) a možnosť iné označilo 7 respondentov (8%), ktorí uvideli Art Film Fest, živú knižnicu, Kizombu, Music Lab, Divadlo na Peróne, ZevlTrevl a Punktík.

Za najnavštevovanejšie podujatie v objektoch brownfields v Košiciach môžeme po vyhodnotení dotazníka označiť filmový festival Art Film Fest, ktorý označilo najviac respondentov v Kulturparku a Kunsthalle, v Tabačke Kulturfabrik bol spomenutý v možnosti „iné“ viacerými respondentmi, ktorí sa na ňom zúčastnili. Ďalej medzi navštevované podujatia môžeme označiť Bielu Noc, ktorá mala tiež svoje zastúpenie, potom výstavy, koncerty a workshopy.

Záver

Nášho dotazníkového prieskumu sa zúčastnilo 103 osôb, z toho 61 žien a 42 mužov, ktorých sme priamo oslovili vo vybraných objektoch brownfields v Košiciach – v Kasárňach Kulturparku na Kukučínovej ulici, v Hale umenia Kunsthalle na Rumanovej ulici a v Tabačke Kulturfabrik na Gorkého ulici. Nakoniec sme pracovali iba s 88 respondentmi, ktorí vedeli, čo

je to brownfields, a taktiež vedeli uviesť konkrétne príklady na území mesta Košice. So zvyšnými sme dotazník ukončil po piatej otázke, keďže by to bolo neefektívne odpovedať, na niečo o čom vôbec nevedeli ani po našom vysvetlení im danej problematiky.

Najviac respondentov pochádza priamo z Košíc alebo okolia, takže nemali problém nám odpovedať na otázky týkajúce sa brownfieldov v tomto meste. Najviac respondentov pozná Kulturpark na Kukučínovej ulici, tesne za ním skončila Hala umenia Kunsthalle na Rumanovej ulici, a Tabačka Kulturfabrik na Gorkého ulici, ale taktiež aj iné, ktoré respondenti dopísali sami, a to napr. výmenníky na košických sídliskách, Cassovar, kasárne na Bačíkovej a Moyzesovej ulici a Baňu Bankov.

Všetci respondenti na otázku kedy boli tieto objekty zrekonštruované odpovedali správne, že to bolo v roku 2012, kedy Košice boli Európskym hlavným mestom kultúry 2013. Po rekonštrukcii objektov sa im z hľadiska funkcie najviac páči Kulturpark, Tabačka, a tak Kunsthalle. Z estetického hľadiska sa im najviac páči Kulturpark, Kunsthalle, a tak Tabačka. Čiže za najviac obľúbený alebo najúspešnejší brownfield podľa tohto vyhodnotenia môžeme označiť Kulturpark, čo sa zhoduje aj s odpoveďami na otázku, ktorý brownfield považujú za najúspešnejší. Medzi najviac poznané a prezentované podujatia v objektoch brownfields po vyhodnotení dotazníkového prieskumu môžeme zaradiť podujatie filmového festivalu Art Film Fest, ktoré je taktiež aj najnavštevovanejším podujatím. Ďalej tu môžeme zaradiť medzinárodný umelecký projekt Bielu Noc v Kulturparku a Kunsthalle, a tiež aj výstavy, ktoré sa pravidelne organizujú v objektoch. V Tabačke Kulturfabrik sú respondentom najviac známe workshopy, klubové filmy a koncerty, ktoré navštevujú.

Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:

Ing. Kristína Šambronská, PhD.

Tento príspevok vznikol v rámci riešenia vedecko-výskumného grantu KEGA „Rozvoj študijného programu Environmentálny manažment v II. stupni štúdia“ 038PU-4/2018.

Použitá literatúra

1. BUTAŠOVÁ, A., 2007. Brownfields: riziká a príležitosti. In Development News Slovakia [online]. roč. VI, č. 7. [cit. 26. októbra 2018]. Dostupné na internete: <http://www.peterkapartners.com/res/pdf/Art072007-Brownfields.pdf>
2. Příručka pro vlastníky brownfieldů, 2012 [online]. Ústí nad Labem: COBRAMAN [cit. 27. októbra 2018]. Dostupné na internete: https://www.usti-nad-labem.cz/files/final_cz-prirucka20120126_forweb.pdf
3. CZECHINVEST, 2018. Brownfieldy. [online]. Praha: Agentura pro podporu podnikání a investic CzechInvest [cit. 27. októbra 2018]. Dostupné na internete: <https://www.czechinvest.org/cz/Sluzby-pro-municipality/Nemovitosti-pro-podnikatelske-ucely/Brownfieldy>
4. ČIČVÁKOVÁ, Emília, Adriana KAŠKOVÁ a Anna KOSTIŠČOVÁ, 2018. Krajské mesto Košice 2017. Štatistický úrad Slovenskej republiky: Pracovisko ŠÚ SR v Košiciach. ISBN 978-80-8121-649-7.
5. ČIŽMÁRIK, T., 2012. Košice budú mať vďaka titulu Európske hlavné mesto kultúry prvú Kunsthalle na Slovensku. [online]. [cit. 11. januára 2019]. Dostupné na internete: <https://www.k13.sk/kosice-budu-mat-vdaka-titulu-europske-hlavne-mesto-kultury-prvu-kunsthalle-na-slovensku/>

6. DIXON, T., 2007. The Property Development Industry and Sustainable Urban Brownfield Regeneration in England: An Analysis of Case Studies in Thames Gateway and Greater Manchester [online]. [cit. 12. novembra 2018]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/248973998_The_Property_Development_Industry_and_Sustainable_Urban_Brownfield_Regeneration_in_England_An_Analysis_of_Case_Studies_in_Thames_Gateway_and_Greater_Manchester
7. DUBSKÁ, M., 2015. Kultúrne dedičstvo a kultúrny cestovný ruch. Nitra: UKF, Katedra manažmentu a kultúry turizmu. ISBN 978-80-558-0886-4.
8. DVOŘÁKOVÁ-LÍŠKOVÁ, Zuzana a Petr DVOŘÁK, 2016a. Funkčná a priestorová diferenciácia brownfieldov v Čechách a na Slovensku. In *Geografické informácie [online]*. roč. 20, č. 2. [cit. 10. novembra 2018]. Dostupné na internete: http://www.kgrr.fpv.ukf.sk/images/geograficke_informacie/2016_20_2/dvorakova-liskova,%20dvorak.pdf
9. DVOŘÁKOVÁ-LÍŠKOVÁ, Z., B. VOJVODÍKOVÁ a T. MAJSTRÍKOVÁ, 2016b. Základy brownfieldů v ekonomických souvislostech. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta. ISBN 978-80-7394-624-1.
10. DZUROV VARGOVÁ, T., 2018. Stav cestovného ruchu v Košickom kraji. In: *Mladá veda [online]*. roč. 6, č. 4, s. 1-16. ISSN 1339-3189.
11. EHMK, 2013. Čo je EHMK. [online]. [cit. 19. januára 2019]. Dostupné na internete: <http://www.kosice2013.sk/o-nas/co-je-ehmk/>
12. EPA, 2012. Overview of EPA'S Brownfields program [online]. [cit. 10. novembra 2018]. Dostupné na internete: <https://www.epa.gov/brownfields/overview-epas-brownfields-program>
13. EUROACTIV, 2012. Košice – Európske hlavné mesto kultúry [online]. [cit. 11. januára 2019]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/veda-a-inovacie/linksdossier/kosice-europske-hlavne-mesto-kultury-2013-000295/>
14. FERBER, U. a kol., 2006. Brownfields príručka. [online]. [cit. 29. októbra 2018]. Dostupné na internete: http://fast10.vsb.cz/lepob/index4/handbook_sk_screen.pdf
15. FINKA, M., 2011. Brownfieldy – aktuálny problém priestorového rozvoja. In *Urbanita – Brownfieldy*. roč. 23, č. 3. Bratislava: URBION. ISSN 0139-5912.
16. GREGOROVÁ, B. a kol., 2015. Cestovný ruch a regionálny rozvoj. 1. vyd. Banská Bystrica: Belanium. ISBN 978-80-557-0952-9.
17. GÚČIK, M. a kol., 2006. Cestovný ruch, hotelierstvo, pohostinstvo: výkladový slovník. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. ISBN 80-100-08360-3.
18. HRŮZOVÁ, Anna a Josef NOVÁK, 2003. Revitalizace brownfields v ČR [online]. Praha: Ústav pro ekopolitiku [cit. 4. novembra 2018]. Dostupné na internete: http://www.ekopolitika.cz/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=26
19. IVÁN, F., 2012. Ako vyzerá stará krytá plaváreň. [online]. [cit. 29. októbra 2018]. Dostupné na internete: <https://kosice.korzar.sme.sk/c/6311403/ako-vyzera-stara-kryta-plavaren-v-kosiciach.html>
20. KADEŘÁBKOVÁ, B. a kol., 2009. Brownfields. Jak vznikají a co s nimi. 1. vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-123-9.
21. KÄLBERER, A., 2005. The Future lies on Brownfields [online]. Dessau: Federal Environmental Agency. [cit. 11. novembra 2018]. Dostupné na internete: <https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/publikation/long/3051.pdf>
22. KICHLINE, M. a kol., 2017. Stimulating Community Revitalization through Brownfields [online]. Chester. [cit. 11. novembra 2018]. Dostupné na internete: <http://planningpa.org/wp-content/uploads/3.3-Chester-Countys-Commercial-Landscapes-Series.pdf>
23. KMECO, L., 2006a. Využitie kultúrneho dedičstva v cestovnom ruchu (rukoväť k predmetu Dejiny kultúry). Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta. ISBN 80-8083-245-5.
24. KMECO, L., 2016b. Regionalizácia a stratégia cestovného ruchu na Slovensku [online]. Praha: Karlova univerzita. [cit. 23. novembra 2018]. Dostupné na internete: <https://www.prf.cuni.cz/res/dwe-files/1404053881.pdf>

25. KOMÁROVÁ, Z., 2014. Kultúrny turizmus 2014 – Kreatívne pokroky v turizme. In: ZBORNÍK Z KONFERENCIE o kultúrnom turizme a kreatívnom priemysle... 1. vyd. Žilina: Žilinský samosprávny kraj. ISBN 978-80-971670-4-2.
26. KOŠICE, 2018. Charakteristika mesta. [online]. [cit. 11. januára 2019]. Dostupné na internete: <https://www.kosice.sk/mesto/charakteristika-mesta>
27. KULTURPARK, 2019. Kasárne/Kulturpark. [online]. [cit. 21. januára 2019]. Dostupné na internete: <https://www.k13.sk/o-nas/centra/kasarne-kulturpark/>
28. KUNSTHALLE, 2019. Kunsthalle/Hala umenia. [online]. [cit. 20. januára 2019]. Dostupné na internete: <https://www.k13.sk/o-nas/centra/hala-umenia/>
29. KYSELOVÁ, K., 2010. Projekty pre brownfield a ich mapovanie [online]. Bratislava: Eurostav. [cit. 3. novembra 2018]. Dostupné na internete: <http://www.uzemneplany.sk/sutaz/projekty-pre-brownfield-a-ich-mapovanie>
30. LENOVSÝ, L., 2008. Kultúrne dedičstvo v multikultúrnom svete. In: Cestovný ruch a kultúrne dedičstvo. Učebné texty k vybraným problémom. Nitra: UKF v Nitre. ISBN 978-80-8094-229-8.
31. MATLOVIČOVÁ, Kvetoslava, Radoslav KLAMÁR a Miroslaw MIKA, 2015. Turistika a jej formy. Prešov: Grafotlač Prešov. ISBN 978-80-555-1530-4.
32. MATUŠÍKOVÁ, D., 2013. *Základy cestovného ruchu pre manažérov*. Prešov: BOOKMAN s. r. o. ISBN 978-80-89568-75-8.
33. MZV, 2013. Odborný deň – O skúsenostiach projektu EHMK 2013 v Budapešti [online]. [cit. 11. januára 2019]. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/aktuality/detail/-/asset_publisher/Iw1ppvnScIPx/content/odborny-den-o-skusenostiach-projektu-kosice-2013-ehmk-v-budapesti?p_auth=oFFG5eh0
34. NOVOSÁK, Jiří a Pavel BEDNÁŘ, 2011. Hodnocení rozvojových předpokladů brownfields. Žilina: GEORG. ISBN 978-80-89401-49-9.
35. NOVÝ, A., 2004. Brownfields – šance pro budoucnost. Brno: FA VUT. ISBN 80-214-2697-7.
36. PETŘÍKOVÁ, D., 2011. Klasifikácia a hodnotenie možností regenerácie brownfieldov. In Urbanita – Brownfieldy. roč. 23, č. 3. Bratislava: URBION. ISSN 0139-5912.
37. PUBLIC LAW, 2002. Small business liability relief and brownfields revitalization act [online]. USA: U.S. Government Printing Office. [cit. 29. októbra 2018]. Dostupné na internete: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ118/PLAW-107publ118.pdf>
38. REISIGNER, Yvette a Lindsay TURNER, 2003. Cross-Cultural Behaviour in Tourism: Concepts and Analysis. New York: Routledge. ISBN 978-0-75065-668-9.
39. RICHARDS, G., 2018. Cultural Tourism: A review of recent research and trends. In: Journal of Hospitality and Tourism Management. Roč. 36, č. 10, s. 12-21. ISSN 1447-6770.
40. RICHARDS, Greg a Wil MUNSTERS, 2010. Cultural Tourism Research Methods. London: CABI. ISBN 978-1-84593-518-4.
41. ROSENFELD, R., 2008. Cultural and heritage tourism. [online]. Michigan: Eastern Michigan University. [cit. 17. novembra 2018]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/237461371_CULTURAL_AND_HERITAGE_TOURISM
42. STADTFELD, F., 1996. Kultúrne dedičstvo a cestovný ruch. In: Ekonomická revue cestovného ruchu, roč. 29, č. 1. ISSN 0139-8660.
43. ŠAMBRONSKÁ, K., 2017. Mestský a kultúrny turizmus – úvod do problematiky. 1. vyd. Prešov: Bookman. ISBN 978-80-8165-223-3.
44. ŠENKOVÁ, A. 2017. Postavenie cestovného ruchu v národnom hospodárstve. In *Ekonomická aktivita turizmu* [elektronický zdroj]. Prešov: Bookman. s. 128-137.
45. ŠILHÁNKOVÁ, V. a kol., 2006. Rekonverze vojenských brownfields. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 80-7194-836-5.
46. ŠVEDOVÁ, M., a T. DZUROV VARGOVÁ, 2018. Analýza podpory cestovného ruchu v rámci programu Košického samosprávneho kraja Terra Incognita - Krajina nespoznaná [print]. In: *Exclusive journal [print]: economy and society and environment*. Roč. 6, č. 3, s. 4-11. ISSN 1339-0260.
47. TABAČKA, 2019. Príbeh Tabačky. [online]. [cit. 22. januára 2019]. Dostupné na internete: <https://www.tabacka.sk/o-tabacke/>

48. UNESCO, 2002. Déclaration universelle de l'UNESCO sur la diversité culturelle [online]. France: UNESCO [cit. 25. novembra 2018]. Dostupné na internete:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>
49. VAISHAR, A. a kol., 2012. Staré zátěže a brownfieldy v prostoru Brno – východ. Brno: Novpress. ISBN 978-80-7375-694-9.
50. VODRÁŽKA, Peter a Nina BARTOŠOVÁ, 2010. Priemyselné dedičstvo a rozvoj miest [online]. Bratislava: Eurostav [cit. 24. novembra 2018]. Dostupné na internete:
<http://www.uzemneplany.sk/zakon/priemyselne-dedicstvo-a-rozvoj-miest>